

DE SACRA VETERUM CHRISTIANORUM
ROMANA PEREGRINATIONE
DISQUISITIO

QUAM

Æt̃no ac R̃mo Domino S.R.E. Cardinali

FRANCISCO XAVERIO
DE ZELADA

COLLEGII ROMANI STUDIORUM PRÆFECTO

CAROLUS LAZZARINI ROMANUS

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ AUDITOR

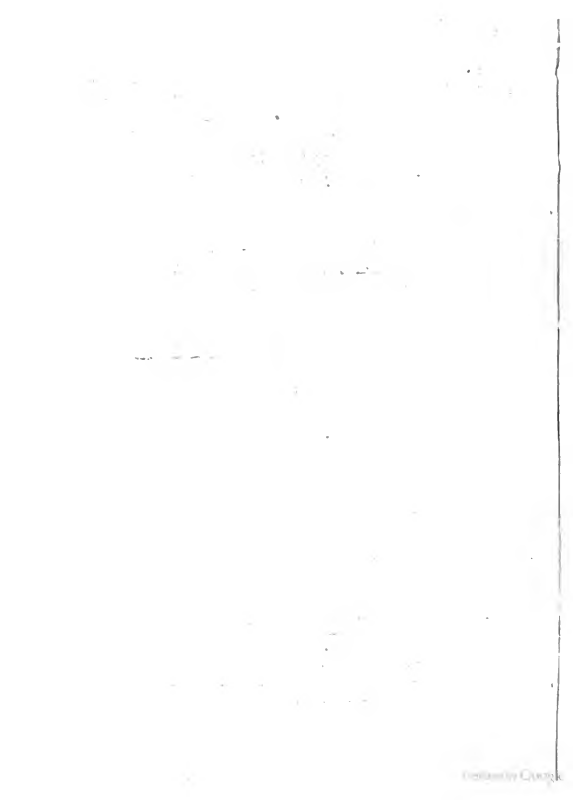
DISCEPTATURUS

D. D. D.

ROMÆ, TYPIS SALOMONI 1774.

Superiorum Permissu.

Eminentissime ac Reverendissime
PRINCEPS.

Eteris Græciæ, quæ præclarissimo-
rum institutorum inventrix ac pa-
rens habita semper est, certatio-
nes illas celeberrimas non sine Agonotheta qui
eis præsideret, commissas olim fuisse, antiquissi-
morum historicorum testimonio monumentisque
omnibus edocemur: quorum quidem Agonotheta-
rum

tarum tantam fuisse dignitatem accepimus , ac
prorsus regiam , ut , quemadmodum vir doctus
Petrus Faber in *Agonistico suo* nobis edisseruit,
purpura & sceptro , idest regiis insignibus ute-
rentur . Reges ipsos perfunctos hoc munere ,
declarat Achilles ille Homericus Patroclo paren-
tans ; & apud Romanos inter Imperatores pro-
batissimus spectatissimusque , Spartiano teste , Ha-
drianus . Valde igitur lætandum mihi esse video,
EMINENTISSIME AC REVERENDISSIME PRINCEPS,
Te disceptationi huic meæ qui præsideret, Ago-
nothetam esse sortitum . Quamquam , si verum di-
cere volo , non tam meæ id voluntatis fuit , quam
commissi Tibi a SS. D. N. CLEMENTE XIV.
P.O.M. muneris ac dignitatis ; qui Athenæo huic
nostro , quæque in eo traduntur liberalibus arti-
bus ac disciplinis præesse Te , illaque omnia ar-
bitrio Tuo regere ac moderari , decrevit . Qua
providentia , qua sollicitudine & cura munus hoc
maximum obiveris , obeasque diligentissime , ni-
hil necesse est , cum sit omnibus plane notum ,
me declarare . Vidimus Te , tantæ dignitatis &
auctoritatis Principem , subire Scholarum nostra-
rum septa ; a nobis non modo Auditorum no-
mina , sed rationem modumque studiorum ex-
quirere ac percontari . Vidimus ad ipsos huma-
norum litterarum ludos Te conferentem , & mi-
noris

noris ætatis adolescentes, cum illis vel succederent, vel egrederentur, velle inspicere, ut, ætatem, numerum, disciplinam explorares. Quamquam, si quemvis deligere ipse possem, quem magis vellem quam Te; qui literas, & literatos homines ita foves, ita complecteris, atque in Tuum veluti sinum recipis; ut etsi maximis curis aliis, negotiisque gravissimis distineris, nihil aliud velle, aut facere videaris, quam cum literis agere, & cum literatis hominibus versari? Testes sunt, cum eruditis viris, certis statutisque diebus, congressiones & consuetudo illa Tua. Testis insignis editorum librorum & mss. Codicum Latinorum, Græcorum, Hebraicorum non multis a Te annis collecta Bibliotheca. Testis *καταφύγιον* ad rerum naturalium historiam, & antiquitatis cognitionem præstantissimum atque instructissimum. Testes, si dicere liceat, parietes ipsi Tui, qui non modo illis qui istarum rerum cognitione ornatissimi sunt patent omnibus, sed nemini, modo eas amet, iisque delectetur; intercluduntur; ut ad literarum amplificationem, ad literatorum præsidium natus factus videaris; & in Te maxime conveniat Antiphanis veteris Poætæ illud apud Athenæum

*Musis literisque semper assidet
Examinatur opus ubi sapientia*

αἰεὶ

αἰεὶ δὲ πρὸς Μίσθαισι, καὶ λόγοις πάρεστι
ὅπου τὴ σοφίας ἔργον ἐξετάζεται.

Nihil me gratiæ tribuere, sed veritati obsequi;
qui Te noverunt (qui autem sunt eruditi homi-
nes qui Te non cognoverint?) omnes intelligunt.
Itaque hæc veluti nota, longius non exequar;
nec vero alia quæ in Te plurima sunt. decora
atque ornamenta, magna atque amplissima, ve-
ritus quæ in rebus notis atque perspectis esse
solet, dicendi satietatem, & offensionem mode-
stiæ Tuæ, commemorabo. Atque eò me con-
vertam, ut me, mea studia, Scholam etiam cui
sum addictus, ut in præsidium & patrocinium
Tuum recipias, exorem; & si forte in hac di-
sceptatione mea (quod sane vereor) labi con-
tigerit, auctoritate me Tua atque humanitate
tuearis.

THESES

Excerptæ ex disquisitione de sacra veterum Christianorum Romana Peregrinatione, ejusque causis.

I. **S**anctorum Apostolorum Principes anno Æ.V. LXVI. Neronis XIII. Romæ martyrium consummarunt.

II. Verum putamus, quod S. Gregorius Magnus Constantinæ Augustæ scripsit; eo circiter tempore, quo passi illi sunt Romam venisse ex Oriente Fideles, qui illorum corpora sicuti Civium repeterent: quod summæ venerationis erga Sanctos Apostolos indicium præbet.

III. Sæculo II. Polycarpus propter quasdam de die Paschæ quæstiones consulturus S. Anicetum Pontificem, Romam venit; & quamquam de hac re dissiderent, tamen non magnopere inter se contententes, divulsi sunt: quæ quæstio ita revocata est sub Victore Pontifice, ut nihilominus Asianos eum excommunicasse non arbitremur.

IV. Hegesippus eodem sæculo Romam venit, ut Christianorum Dogmatum Traditionem uberius cognosceret, & validius Hæreticos refutaret.

V. Justinus Martyr non modo Romam venit, sed diutius hoc pariter sæculo in ea commoratus est, magno Fidei Christianæ bono, & Christianorum hominum præsidio.

VI. S. Irenæus vere Romanum iter suscepit, Episcopo Pothino mortuo, missus a Fidelibus Lugdunensibus, & Romano Episcopo commendatus, ut eum Episcopum ordinaret.

VII. Gajum Ecclesiasticum Virum Romam vidisse, quæ de Sepulchris SS. Apostolorum perhibuit manifesto probant.

VIII. Sæculo III. Origenes Romanam peregrinationem suscepit, ut Ecclesiam hanc omnium antiquissimam coram videret; quod in votis magnopere habuerat.

IX. Tertullianus quod Romam venerit, & diutius ibi fuerit, ideo Romanus Scriptor a nonnullis vocatur: qui etiam Romanæ Ecclesiæ dignitatem, & auctoritatem sæpe contra Hæreticos opponit.

X. Pie-

X. Pierius Magister Pamphili Martyris, & Alexandrinæ Ecclesiæ Magister, Romanæ pariter Ecclesiæ dignitate, & loci sanctitate perductus, invisere eam voluit.

XI. Causa pariter visendæ Romanæ Urbis ea Catholicis fuit, quam Hæretici pariter habuere Montanus, Florianus, Blasius, Privatus Lambesitanus, Valentinus, Marcion, Cerdon, ut communionem Romani Pontificis adipiscerentur; quæ Hæreticis negata est, Catholicis data.

XII. Orationis causa sæculo III. Romam venit S. Maurus, qui ad Sepulchra Apostolorum sub Numeriano Imperatore, & Celerino Urbis Præfecto *agonizavit*.

XIII. Marius, & Martha Conjuges, Filiique eorum Audifax, & Abachum nobiles Persæ Romam temporibus Claudii Principis ad orationem venerunt.

XIV. Paternus Martyr Alexandria Romam veniens ad Apostolorum Memorias, a Tribuno comprehensus, *in vinculis expiravit*.

XV. Zoas Beati Nicostrati Uxor, dum ad Confessionem B. Petri Apostoli oraret, a Paganis arctata martyrium consummavit.

XVI. S. Tranquillinus die Octavarum Apostolorum, dum ad B. Pauli Confessionem oraret, a Paganis lapidatus, martyrii palmam adeptus est: qui omnes Romanam Peregrinationem illustrasse dicendi sunt.

DE SACRA VETERUM CHRISTIANORUM ROMANA PEREGRINATIONE

EJUSQUE CAUSSIS.

DISQUISITIO.

I. Eceptum apud omnes nationes, sapientes maxime gravissimosque viros, morem peregrinandi ad exteras regiones; vel ut de eorum moribus locorum natura & situ certius aliquid cognoscerent, vel ut sapientiæ in se rivulos, qui ibi largius fluere perhibebantur, derivarent; notius est quam ut debeat a quoquam pluribus verbis demonstrari. Ut enim Homericum Ulyssæm illum præteream, qui, quemadmodum Strabo (1) animadvertit, præ ceteris, omni virtutum genere a Poeta exornatur; ita ut locorum peritia ei plurimum ad prudentiam comparandam contulerit; quis nesciat, ab Herodoto, & Diodoro, nobilissimis historicis suscepta itinera, quæ iidem ipsi perhibent; vel Strabonis & Plinii geographorum peregrinationes; denique ultimas terras lustrasse Pythagoram, Democritum, Platonem, Philosophos alios multos, de quibus & Lærtius narrat, & Tullius hoc eorum institutum non sine laude commemorat (2)? Quantum vero apud Romanos potissimum id valuerit ad litterarum laudem consequendam; diligenter persecutus est in *Dissertatione sua* (3) Cl. Christophorus Cellarius. Præstantiori de causa, Religionis nimirum & pietatis, A
vete-

(1) *Lib. 1. pag. 17.*

(2) *Tuscul. 1. v. n. 19.*

(3) *De studiis Romanorum n. 14. 15.*

veteres Christianos homines peregrinatos esse, antiqua monumenta testantur: quas peregrinationes qui nostra omnia ode-
runt, heterodoxi (quos Iodocus Coccius memorat (1), &
Fabricius (2)) impugnandas susceperunt; defendendas vero
nobiles Theologi, Coccius ipse (3), Stanislaus Hosius (4), Ro-
bertus Bellarminus (5), Jacobus Gretzerus (6); & qui rem
omnem de Sanctorum cultu diligentissime nostra ætate per-
tractavit Cl. P. Abbas Trombelli (7).

2. Inter sacras peregrinationes excelluisse semper Roma-
nam, & vetera exempla declarant, & ipsi a Catholica commu-
nionem alieni homines fatentur (8). Idem significare nobis pos-
sunt vocabula ipsa *Romeorum* & *Romipetarum*, quæ cum sin-
gularem hanc peregrinationem Romanam significare nata sint,
ab hujus præstantia factum scimus, ut evaserint peregrinis om-
nibus communia; quod Papebrochius adnotavit (9); & Ducan-
gius, alique verborum eruditi collectores admonuerunt; ex-
tatque, ut unum aliquod exemplum proferam, illustre testi-
monium in libro *miraculorum sanctæ Fidis*; ubi peregrini ad
ejus sepulcrum, *Romei* dicuntur (10). De hoc argumento differe-
re, quod omni tempore præclarum & laudandum esset, ut
nunc aggrediamur, admonet temporis ipsius ratio, cum sacro
indicto Sæculari anno, ad suscipiendam Romanam peregrina-
tionem toto terrarum orbe Christiani homines admonentur at-
que excitantur. Quoniam vero nostri muneris est, quæ ad hi-
storiam pertinent tantummodo explicare, historice de sacra hac
peregrinatione agemus; ita tamen ut in ejus quoque suscipien-
dæ causas inquiremus; qua re nihil arbitror esse posse ad fru-
ctum atque utilitatem præstantius.

De tribus prioribus Sæculis.

3. Satis nos persuasuros arbitramur viris Chronologicarum
rerum non ignaris; SS. Apostolorum Principes anno ær.

vulg.

(1) *Theaur.* l.v. a. 17.

(2) *Biblioth. antiq.* c. xi. n. 30.

(3) *L. all.*

(4) *Præcept.* 9. & 10. c. 9.

(5) *L. lxx. de cult.* SS. c. 8.

(6) *De sacr. peregr.*

(7) *De cultu SS. tom. i. part. 2. diff. 6.*
a cap. 44.

(8) *Act. litt. lipf. tom. 2. Supplem. ad*
a. 1596. pag. 146. *Inter religiosas illas,*
quæ toto mundo celebrantur peregrinatio-

nes, primas ferme semper tenuit ea quæ
inde a multo tempore Romam ad Basilicam
augustissimam S. Petri instituitur.

(9) *Tom. 2. Act. SS. April. pag. 260.*
et 451.

(10) *Tom. 2. Biblioth. Labbe pag. 543.*
Peregrini quidam Lemonicensis pagi indi-
gena abeuntes ad S. Fidem, transferant pro-
pier castellum Oebalis . . . Dominus Oeba-
lius forte aberat, cujus conjux . . . man-
dat militi . . . Romeos statim abire finat.

vulg. lxxvi. Neronis xiiii. cum Romæ iste esset, gloriosam pro Jesu Christi fide mortem oppetivisse. Ergo eo ipso tempore quo passi sunt, Romam venisse ex Oriente Fideles, qui illorum corpora sicut civium repeterent, narrat S. Gregorius (1); quod utut laudabile non fuerit, summæ eorum venerationis argumentum tamen est non leve. Cum vero Constantinæ Augustæ hoc Gregorius scripserit, ut probabilem causam afferret, cur Sancti Pauli caput postulanti non daret; sine auctoritate veterum monumentorum quæ Romæ essent explorata atque cognita, aut gravissimo seniorum testimonio a majoribus accepto, & opinione apud omnes pervagata, scripsisse sanctissimum & gravissimum virum mihi persuadere non possum. Gregorianam quoque narrationem hanc totam, adumbratam in epigrammate quodam Damasi Pontificis observavit Cl. Mazzocchi (2). Quod Gregorius subdit, furto ablata corpora, ducta usque ad secundam urbem miliarium in loco qui dicitur Catacumbas, collocata ibi esse; deterritis vero raptoribus fulgurum vi cum inde levare vellent, exeuntes Romanos levasse, & in locis, quibus nunc (ait) sunt condita, posuisse; non impedit, quominus posteriori aliquo tempore in Catacumbis ipsis occultata permanerint; modò Gregorii tempore (quod aliunde constat) in pristinum quo posita erant locum fuerint restituta. Et profecto, cum Cajus Præsbiter, Pontifice Zephyrino (3), in Vaticano fuisse corpus suo tempore Beati Petri indicet, S. Pauli via Ostiensi; non improbabilem occultandi in Caracumbas rationem & tempus attulisse Papebrochius videtur (4) (quod etiam Cl. Mazzochio (5) placuit), Elagabali principatum, atque insaniam in sepulchris quæ in Vaticano erant, diruendis, quò latior spectaculis suis edendis area pateret. Non enim inanis fuisset ille metus; ne Principis Apostolorum beati cineres dispergerentur, vel ethnicorum insultibus ludibriisque paterent. Digna certe res est quæ animadvertatur (quod iidem viri docti fecere), primos omnes Pontifices in veteribus monumentis perhiberi sepultos in Vaticano ad corpus B. Petri, usque ad Zephyrinum; hinc ad Leonem M. alios alibi sepulchrum sortitos esse; rursusque omnes a Leone, ut primos illos, ad S. Petrum tumulatos dici. Periocha veteris monumenti *Depositionis Martyrum hujusmodi III. Kal. Jul. Petri in Catacumbas & Pauli Ostiense, Tusco & Basso Coss.* idest anno 258. quam sibi inexplicabilem esse, Papebrochius fassus est (6), nequa-

A 2

qua-

(1) Lib. iv. epist. 30. Ind. xii.

(2) Ad Calend. Neapol. t. 3. pag. 893.

(3) Euseb. lib. ii. H. E. cap. 25. v. 17. fer. num. 10.

(4) Analest. ad d. 29. Jun. §. 4.

(5) L. all. pag. 897.

(6) L. all.

quamquam nos cogit, eo anno translationem aliquam Apostolorum Principis, quod Pagius (1) aliique volunt, ad cœmeterium Callixti comminisci. Potuit solemnitas alicujus Apostolorum Principis indictio esse: potuit celebritatis in eo loco quem vir idem eruditus, olim *vestigia Apostolorum* dictum esse, pugnat (2), recens esse amplificatio. Nam plures dies constitutos eis sacros solemnesque, ex ipso eodem monumento discimus, ubi: viii. Kal. Mart. *Natale Petri de Cathedra*, & ex laterculo Silvii, eodem die Martii: *Passio SS. Apost. Petri & Pauli*. Quod Cl. Mazzochius (3) ex nomine ipso *Catacumbas* rem extricare voluit, quasi eo nomine Vaticanum primum sepulchrum veniat, nec nobis necessarium est id ponere, & ab eruditorum communi ferme sententia ægre patimur, ut ejus argumentis abducamur.

4. Altero sæculo frequens fuit Romana Peregrinatio, quam celeberrimi totius antiquitatis viri, & omnium sermone laudati obiverunt. Quamquam, si verum loqui volumus, quæ Romam eos causa adduxit, & itineris tantum ac molestiarum perferre cœgit, non fuit dumtaxat Principis Apostolorum *sacer beata dormitionis thorus, ubi eadem qua præfedit carne requiescit*, quemadmodum B. Petri sepulchrum nuncupat S. Leo (4), *sed antiquissima & omnibus cognita, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Roma fundata & constituta Ecclesia*, ad quam Ecclesiam propter potiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos, qui sunt undique Fideles, in qua semper ab his qui sunt undique conservata est ea quæ est ab Apostolis Traditio, ut verbis utar S. Irenæi (5): ut scilicet iis temporibus, quibus novæ hæreses catholicam doctrinam maculare aut obscurare conabantur, hanc verissimam & genuinam, recognoscerent Romæ, *ubi totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt*, quemadmodum Tertullianus scripsit (6). Hæc ergo causa fuit, cur plerique arduum & difficillimum iter susciperent, quin vel illos vitæ pericula, vel labor aut incommoda, dispendiaque retardarent; ut eum venerarentur, in quo B. Petri *vixit potestas & excellit auctoritas* (7), eamque sedem præsentem cognoscerent, cujus magisterio *omnis lingua quæ Dominum confitetur imbuatur* (8). Nam, quod Augustinus dixit

(1) *Ad a. 258.*

(2) *Ex Aët. S. Sebastian. Cl. Mazzochius pag. 900. num. 782.* idem tamen nomen pro *liminibus* Apostolorum ponitur in narrat. de S. Martino (v. *instr. num. 30.*) & in V. S. Richardi *ap. Boland. ad d. 7. Febr. t. 2. p. 80. n. 6.*, & ali-

bi sæpe.

(3) *Disquisit. pag. 398.*

(4) *Serm. xv. cap. 4. in rec. Baller.*

(5) *Lib. iii. c. 3.*

(6) *De Prescript. c. 36.*

(7) *S. Leo Serm. 3.*

(8) *Id. Serm. 3.*

dixit (1), *Deus in Cathedrâ unitatis doctrinam posuit veritatis*.
 5. Sæculo igitur II. Romanam peregrinationem suscepisse, quæ Christianarum Ecclesiarum erant præcipua lumina, omnino constat; Polycarpum, Hegesippum, Justinum, Irenæum. Polycarpus totius Asia princeps, ut eum Hieronymus (2) appellat, Joannis Apostoli discipulus, & ab eo Smyrnæ Episcopus ordinatus, propter quasdam super die paschæ quæstiones sub Imperatore Antonino Pio, Ecclesiam in urbe regente Aniceto, Romam venit, ait idem Hieronymus. (3); ex quibus quanti fieret a viro sanctissimo doctissimoque Romani Pontificis sententia manifeste apparet. Scribit apud Eusebium (4) Irenæus; cum beatissimus Polycarpus Aniceti temporibus Romam venisset, atque inter istos de quibusdam aliis rebus modica esset controversia, statim mutuo pacis osculo se complexi sunt, de hoc capite non magnopere inter se contendentes: unde elicere Valesius voluit, de aliis rebus disceptatum venisse Polycarpum Romam, non de die Paschæ legitimo. Sed de quocumque re ipsi inter se disceptarint; non leve Pontificiam auctoritatis argumentum est, Apostolorum discipulum tam longi itineris subire incommoda voluisse, ut de rebus quibusdam sententiam unius hominis externique exquireret. Quod si de Paschatis die legitimo constituendo inter eos non convenit, dandum hoc tempori est, quod nondum eliquata veritas, ut Augustini verbis utar, sese aperte prodebat, ut recte Scheltratus animadvertit (5), quod Victoris tempore factum est. Quamquam ne hunc quidem ita se gessisse putamus cum Asianis, ut Ecclesiasticam prorsus communionem abscinderet, sed archiori tantum communione eos privaret aliqua, sine qua nihilominus intra Ecclesiam consisterent. Hoc etiam de Aniceto & Polycarpo Irenæus addidit; communicasse eos sibi invicem, & Anicetum in Ecclesia consecrandi munus Polycarpo honoris causa concessisse: quod vulgò ita accipiunt, ut Divina mysteria Episcopi more peragendi, potestatem Anicetus fecerit; & quidem præsentem se, ut Valesius ait. Sed Franciscus Florens (6) ita Græca verba explicat (quæ sunt *παρεχώρησεν τὴν εὐχαριστίαν κατ'ἐντροπήν δηλονότι*), ut solum velit Pontificem Polycarpo, ut peregrino Episcopo, Eucharistiam ministrasse. Neque enim, ut ipse ait, temere Civitatis Episcopus videtur concessisse peregrino jus celebrandi & habendi conventum, & sacra coram

(1) Epist. 103. n. 16.

(2) In Catal. cap. 17.

(3) Ib.

(4) Lib. 7. cap. 24.

(5) Ant. Eccl. dist. 2.

(6) Ad tit. v. 11. de transi. Ep. cap. 2. pag. 25. edit. Venet. a. 1763.

eorum eo peragendi, illis præsertim temporibus, & rixa jam sub-
orta, Adnotator Florentis pro Valesio decidit, allegato Are-
latensi & canonibus aliis, quos Antonius Augustinus college-
rat (1). Sed inferiorum sunt valde temporum, ut rem adeo
antiquam definire possint. Quamobrem vera videtur sententia
viri eruditissimi Dominici Georgii, qui (2) concelebrationem
Polycarpi cum Aniceto, Episcopi partes agente, significari
his verbis existimat. Quod si magno honori habitum est; hoc
quoque Pontificis Romani dignitatem, maiestatemque com-
mendat.

6. Hegesippum venisse Romam, ut de Christianis dogma-
tibus Traditionem uberius cognosceret, & validius hæreticos
refutare posset, scripsit Eminentissimus Orsi (3). Hoc non ob-
scure Eusebius indicat (4), scribens, in Romano itinere adiisse
Hegesippum Episcoporum multos, ut eorum doctrinam, quæ
esset, cognosceret; eandem verò illorum omnium se reperisse.
Cum hoc de aliarum quarumcumque Ecclesiarum Præfuli-
bus fecerit; non putemus ideo venisse Romam (quò itineris
eum ratio sui deducebat) ut sacrarum doctrinarum summam
ab eo qui Ecclesiarum omnium Doctor & Magister est, Sacer-
dotumque apex ac vertex (ut a Sanctis PP. Romanus Ponti-
fex appellatur) exquireret? Hoc etiam Romanæ commoratio-
nis diuturnitas ostendere plane videtur. Nam Eusebius (5),
Hegesippum narrasse de se scribit, Aniceti temporibus venisse
Romam, & παραμείναι αὐτόθι μέχρι τῆς ἐπισκοπῆς Ἐλευθέριου
mansisse ibi usque ad Episcopatum Eleutherii. Quamobrem præ-
ter tempus aliquod Episcopatus Aniceti, totum Soteris, quem
ex veteribus monumentis decennium occupasse diligentissimus
Præsul Blanchinus statuit (& juxta rationes nostras est (6) saltem
ab anno 168. ad 177.), Romæ egit. Novi, esse qui Eusebium
hic deceptum volunt, nec verborum Hegesippi sensum plane
assequutum; eorum scilicet, quæ idem Eusebius alibi (7) re-
citavit, vertitque, Christophorus (8) Cum essem Romæ, mansi
ibi usque ad Pontificis Aniceti tempora, cujus tum quidem Eleu-
therus Diaconus erat. Huic successit Soter, quo morte extincto,
Eleutherus munus Episcopale capessit. Nulla Episcoporum Sedes,
successione ab Apostolis deducta, nulla civitas, in qua non ita ser-
vata essent omnia, ut lex præscripserat, docuerant Propheta, &
Domi-

(1) *Epitom. Canon. lib. 14. tit. 86.*

(6) V. *Dissertat. edit. Rom. 1755. Ca-*

(2) *De liturg. R. P. tom. 2. diff. 1. n. 2.*

alog. 11. antiq.

(3) *H. E. lib. 111. num. 56.*

(7) *Lib. 14. cap. 22.*

(4) *Lib. 14. c. 22.*

(8) *Lib. 14. Euseb. cap. 21.*

(5) *Lib. 14. c. 21.*

Dominus ipse predicaverat. Ex his autem verbis colligunt; non usque ad Eleutherum, sed usque ad Anicetum Romæ fuisse Hegesippum. In his qui ita sentiunt est Valeſius; qui etſi in verſione ſua poſuerit *Romam vero cum veniſſem manſi apud Anicetum* (contra poteſtatem particulæ *μέχρι* de qua Budæus, Vigerus, alique Magiſtri, ac præterea Pearſonius (1); in adnotationibus exponit ea verba *uſque ad Anicetum*; & hinc ſub Pio deceſſore collocat Hegessiſpi adventum. Sed primò Ruſinus aliter eorum verborum ſenſum expoſuit in verſione ſua; *Cum autem veniſſem Romam permanſi inibi, donec Aniceto Soter, & Soteri ſucceſſit Eleutherus*. Deinde præter Euſebium, id affirmat Hieronymus (2) ubi Hegessiſpi libros diligenter recenſens, eos ſe viſiſſe, nec ea quæ tradit, ex Euſebio mutuatum eſſe, declarat. Nam de Hegessiſpo narrat; *Aſſerit ſe veniſſe ſub Aniceto Romam, qui decimus poſt Petrum Episcopos fuit, & perſeveraſſe uſque ad Eleutherum ejuſdem urbis Episcopum, qui Aniceti quondam Diaconus fuerat*. Quale autem eſt quod recentiores iſti ponunt; nec Euſebium, nec Hieronymum verbula duo Græca, quæ pueruli in Scholis probe exponent, intelligere, & aſſequi ſenſum eorum potuiſſe? Deinde locus Hegessiſpi quo nittuntur, ſi attente inſpiciatur, non id dicit quod iſti volunt, & ex quo Euſebium reprehendunt. Ait enim Hegessiſpus *γενόμενος δὲ ἐν Πρώμῃ διαδοχὴν ἐποίησά μιν μέχρις Ἀνικίτου*; nimirum *Cum eſſem Romæ ſucceſſionem compoſui uſque ad Anicetum*: Hoc enim eſt *διαδοχὴ* ſucceſſio, non commoratio. Chriſtophorſon pro *διαδοχὴν* legere mavult *διατριβήν*. Eam emendationem Savilius quoque adhibuit, & neceſſariam dixit Valeſius. Miror, refragantibus codd. & libris omnibus, tanto conſenſu eruditos viros eſſe eam amplexatos. Nam nulla eſt ejuſ neceſſitas, & conſentaneus eſt hic ſenſus iis, quæ Hieronymus de ejuſ libris narrat, qui ſuo tempore extabant, dicens; *omnes a paſſione Domini uſque ad ſuam ætatem Eccleſiaſticorum actuum texens hiftorias* &c. Putemus vero contextentem hiftorias omnes, præteriviſſe ſucceſſionem Pontificum Romanorum, cujus tantus erat uſus Patribus ad Religionis hoſtes revincendos? Credo igitur & Euſebium & Hieronymum, quod de Romana commoratione Hegessiſpi ab Aniceto ad Eleutherium ſcripſere, non ex hoc loco, ſed ex alio, quem Euſebius nobis non repræſentavit, hauſiſſe. Interim hoc ex hætenus diductis adipiſcemur, ut Romani itineris Hegessiſpi cauſſam intelligamus, eandem fuiſſe quam initio diximus. Qui enim Eccleſiaſticorum actuum hiftorias omnes exequi voluit; quod erat tunc eorum pars magna

(1) *De Succesſ. Rom. Pont. cap. 5.*(2) *In Catal. cap. 22.*

gna, adversus insurgentes hæreses, & ad doctrinæ puritatem demonstrandam argumentum validissimum, Successionem Romanorum Pontificum quam Hæreticis Irenæus opposuit, Optatus, Epiphanius, Augustinus, & ceteri deinde PP., præterire Hegesippus nec potuit, nec debuit.

7. Justinum Martyrem advenisse Romam, dubitare nos non sinunt ejus libri, Antonino Pio traditus unus & Senatui, contra gentes; & alter successoribus Antonini, Marco Antonino Vero, & Lucio Aurelio Commodo, ut Hieronymus scribit (1); de quibus libris Eusebius quoque (2), ubi de Justino agit. Quod autem Hieronymus subiungit: *hic cum in urbe Roma haberet διατριβάς*; novimus hanc de urbe Roma Justino a Hieronymo male affectam commemoratiōnem quosdam opinari. Nam ex Tatiano hoc eum accepisse putant, qui de Crescente loquens qui insidias Justino struxit (3), Romam nequaquam nominat, sed ita loquitur *ἐννεοτεύσας τῇ μεγάλῃ πόλει*, quod Rufinus vertit: *Obsedit urbem magnam*: Christophorus in magna illa eximiaque urbe domicilium collocaverat; Megalopolim verò Arcadiæ urbem intelligere maluit Gesnerus, atque etiam Fronto Ducæus. Non abnuo magna titulo sæpe alias urbes donari, ut Alexandriam ab Evagrio (4), Thebas a Synesio (5), Constantinopolim a Chrysostomo (6), a Palladio (7) &c. Sed adeo tritus est nominis hujus ulus in Romana Urbe appellanda, quod facit Porphyrius (8), Theodoretus (9) & infiniti alii; ut nisi aliud cogat verborum series, hanc maxime urbem vocabulo illo designatam intelligere debeamus. Atque hic etiam nexus sermonis cogit, ut ubi Crescentis insidiæ commemorantur in Justinum factæ, Romam interpretari debeamus. Quare & Valesius Romam hic intelligit & ceteri omnes. Atque etiam Megalopolim in Arcadia quod illi volunt, an Justinus umquam viderit, ignoratur. Addas Eusebium (10) postquam libros obtulisse Imperatori Justinum dixit, subjungere, *ὃ γὰρ ἐν τῇ Ῥώμῃ τοῖς διατριβαῖς ἐποιεῖτο*: quod Valesius vertit; *ipse enim in urbe Roma domicilium habebat*. Quod licet ita accipiendum esse concedam Marano Justini editori (11), ut non vitam omnem suam Romæ traduxerit Justinus; imo postquam Romam venit, ut Ephesum immigraverit, ubi biduo cum Try-

(1) In Catal. cap. 23.

(2) H. E. lib. iv. cap. 18.

(3) Ap. Euseb. lib. iv. cap. 16.

(4) Lib. ii. cap. 4.

(5) De Provid. pag. 94. edit. a. 1633.

ακρε. Petav.

(6) Homil. xvi. ad Antioch.

(7) Vit. S. Jo. Chrys.

(8) Lib. ii. de abst.

(9) In epist. Conc. Cypri.

(10) Lib. iv. cap. xi.

(11) Pref. part. 3. cap. 7. n. 1.

Tryphone aliisque Judæis decertavit : hic tamen certam fixamque sedem habuisse, negari omnino non potest ; quod Aſta ejus significant (quæ exceptis quatuor primis lineis præfationis loco additis, nemo paullo eruditior non inter maxime ſincera & genuina connumeravit (1)) ; ubi, *ego*, inquit *prope domum Martini cuſuſdam ad balneum cognomento Timictinum bæſilenſis manſi, veni autem in urbem Romam ſecundo . . . ac ſi quis ad me venire voluit, communicavi cum illo veritatis doctrinam*. Atque editor quidem ille operum Juſtini conſtitetur (2) ; non exiguum temporis ſpatium, quod effluxit a ſcripta cohortatione ad Græcos utque ad primam apologiam, totum Romæ inſumpſiſſe. Cum autem illam anno circiter 140. ſcriptam ponere pollimus, ſcripta verò apologia ſit circa an. 150., decennio & amplius Romæ perpetuo vixit. Quæ cauſſa eum Romam attraxerit, non conſtat. Sunt qui putant feciſſe hominem flagrantem Fidei & religionis ſtudio, ut inimicos Eccleſiæ & Chriſtianorum revinceret atque everteret. Sed ſi hoc fuiſſet, in Aſia magis aut in Ægypto conſiſtere ille debuiffet ; cum in illis maxime regionibus Fidei hoſtes debaccharentur, & præter Paganos, famoſiores ejus ætatis hæreſiarchæ. Nam Baſilidem & Valentinum in Ægypto ſcholam aperuiſſe ineptiarum ſuarum, tradit Epiphanius ; atque illorum nonnulli dum Romæ fuere, non aulos hæreſis virus aſſare Romanis, majeſtate Romanæ Eccleſiæ deterriſſos, ſcripſit Baronius, atque etiam Catholicæ fidei profeſſionem ſimulaſſe (3). Marcion, ſi ad hæc tempora pertinere putetur, patria Ponticus fuit ex urbe Synope ; Montanus ex Phrygia, ubi hæreſin ſuam diſſeminavit. Auguror ergo, Romani itineris Juſtini cauſſam eandem fuiſſe quæ ſuperiorum ; ut doctrinæ catholicæ arcem, & traditionis puriſſimum fontem præſens cognosceret, quo tempore Eccleſia ab Hæreſibus maxime exagitabatur. Quamquam etiam Divinæ providentiæ tribuendum eſt, ut vir doctiſſimus & magna eruditionis fama toto orbe conſpicuus, objectis adverſus Chriſtianos teterrimis criminibus ſatiſfaceret binis apologiis, & ab infamia quam ei Ethnici conflare conabantur, liberaret. Cum vero Romæ, ut diximus, tamdiu commoratus ſit ; cum de criminibus quæ Romæ maxime divulgabantur, reſponderet ; cum Romanis Imperatoribus, Romano Senatui Apologias illas ſuas inſcripſerit ; nescio quid in mentem venerit laudato Editori, cum Juſtinus ſacros ritus exponit, Orientalis Eccleſiæ cœremonias, non Romanæ & Occidentalis referre. Argumenta quæ ipſe aſſert non tanti ſunt, ut vel diverſitatem

B

inter

(1) V. Ruinart *ad Aſt. Juſt.*

(2) *Præfat. cap. 3. n. 1.*

(3) V. *ad a. 120., ad a. 155. n. 4. U ad a. 107. n. 6.*

inter utrasque inducamus, vel si ulla diversitas fuit, non de Romanæ Ecclesiæ cœremoniis potius loqui existimemus. Quam obrem, quando meminit τῆ προεστῆτος, & acta refert τῷ προεστῇ τῶν ἀδελφῶν, de Romano Pontifice loqui existimandus plane est: Nam quod obiiciunt Confirmationis sacramentum eum non commemorare, ut generatim de Episcopo vel Presbytero loqui videatur; imprudentibus illis excidit & non animadvertentibus, nocturnos conventus & Christianorum sacrificium, quo immolatio fieri dicebatur, in crimen fuisse vocatos, atque hos ut defendat, exponere Iustinum. Nullus ergo erat Confirmationis Sacramento exponendo locus. Qui etiam cum dicat, convenire in eundem locum omnes, *sive urbes, sive agros incolentes*, neminem nisi Episcopum, & Romæ nullum nisi Romanum, designare potuit. Quod si apertiori verbo eum non appellat, assignandum est temporibus; ne eum ethnicorum furori obiiceret & manifestiori nomine periculum crearet. Ceterum Pio Pontifice, Romæ fuit; qui juxta rationes nostras annis undecim Ecclesiæ præfedit, ab anno 148. ad 159., adeoque Romam venit Iustinus ante Hegesippum; martyrium vero consummasse anno 167. Ruinartius, aliique censent; quo Anicetus pontificatum tenebat.

8. De Irenæo rem etiam magis obscuram incertamque faciunt, recentiorum virorum eruditorum dubitationes, & commotæ ab eis controversiæ; quæ causâ eum Romam adduxerit, & an Romam etiam unquam viderit? Sunt quidem qui existimant (1), Irenæum una cum Polycarpo venisse. Contra, Romanum umquam iter eum suscepisse, negat Valesius (2) etsi eò missum a Lugdunensibus Martyribus vulgo viri docti perhibent, quod nimirum alia quædam potior causâ, quam quæ Romam evocabat [ut eorum litteras ad Romanum Pontificem perferret], Lugduni retinuerit; Pothini scilicet Episcopi mors, & viduata Pastore Ecclesia, quæ ejus opera omnino indigeret. An Dodvvellus (3), nullum itineris hujus verbum faciens, & tamen de Hæreticis Romam concurrentibus differens, in eadem sententia fuerit; valde dubito. Utcumque sit, hæc Valesii opinio vix ullum inter eruditiores viros suffragatorem invenit. Leonis operum editor Gallus (4), Tillemontius (5), Fabricius (6), Massuetius præsertim (7) de Romano Irenæi itinere Baronio consentiunt. Et profecto, ut bene Massuetius animadvertit; quæ causâ

(1) *Guill. elmus Cave in 1. edit.*

(2) *Ad Euseb. lib. v. cap. 1v.*

(3) *Diff. 3. in Iren.*

(4) *Diff. v. n. 12.*

(5) *Not. 1. in S. Iren.*

(6) *B. G. tom. v. cap. 1. pag. 66.*

(7) *Dissert. ad Iren. præv. n. 11.*

caussa ne venerit affertur, eadem valere debuisset, ne Romano itineri legatus destinaretur, Pothino in carcerem jam coniecto, & impendente non dubia capitali sententia. Hieronymus præterea hoc affirmat, cujus auctoritas sine valido argumento aliquo rejici non debet, quemadmodum Tillemontius scribit. Causas itineris hujus duas indicare Hieronymus videtur, scribens (1); *Irenæus Pothini Episcopi, qui Lugdunensem in Gallia regebat Ecclesiam Presbyter, a Martyribus ejusdem loci, ob quasdam Ecclesie quæstiones Legatus Romam missus, honorificas super nomine suo ad Eleutherum Episcopum perfert litteras*. Harum prima causa, de quæstionibus relatis ad Romanum Pontificem, hujus auctoritatem valde commendat. Quæstiones vero fuisse, Valesius alique conjectant, quæ ortæ essent ex Montani prophetia, quam Ecclesiæ aliquæ non despicebant, immo probabant; aliæ hæreticum virus in illa hominis prophetia persenserant. Si hæc fuisset sola causa, differri Irenæi iter potuisset, ne in difficilia adeo tempora incurreret. Necesse ergo est, alteram fuisse hujusmodi, ut moras nullas necere pateretur. Sed quam dicemus hanc causam quam *honorificæ* super Irenæi nomine *litteræ* designent? Apertiore faciant litteræ ipsæ, quibus non modo Irenæus commendatur, ejusque *singulare pro Christi Testamento studium* prædicatur, sed præterea rogatur Eleutherus *ἵνα αὐτὸν ἐν παραδείσῳ*; quibus verbis plus aliquid significari videtur, quam quod versione sua Rufinus expressit, probavitque Tillemontius, ut *haberetur commendatum*. Id nimirum a Martyribus exoratur Pontifex, ut Pothino mortuo, Irenæum *sepositum* habeat, idest præ aliis omnibus positum ante oculos, cum de successore Pothini ageretur, & nulli postponat; quemadmodum Leonis quoque Operum editor, & Massuetius interpretantur. Et Pothinum quidem mortuum tunc fuisse cum has litteras Irenæus attulit, plerique consentiunt, atque argumentis suis probat Massuetius. Cur vero de novi Lugdunensis Episcopi electione cum ageretur, itum sit ad Pontificem Romanum, causa profertur ab editore Leonis; quod nullus tunc præter Lugdunensem, esset in Gallia Episcopus: quam ejus opinionem fuscæ examinat Tillemontius (2). Etsi hoc concederetur, verumque fuisse existimaretur; tamen non eam tantum ob causam missum Romam Irenæum, Massuetius bene censuit [ob paucitatem scilicet Episcoporum qui novo Antistiti manus imponerent], sed *propter potiorem Romanæ Ecclesiæ principalitatem*; ut Episcopus scilicet a Romano Pontifice consecratus, difficillimis illis temporibus, quibus ad persecutorum furorem novarum Hæresum

B 2

rabies

(1) *In Catal. cap. 35.*(2) *Not. 3. in S. Iren.*

rabies accesserat, majori Episcopus auctoritate, Ecclesie præstideret. Valet de prolatis hæcenus Romani itineris Irenæi caussis Baronii illa animadversio (1); *Certe quidem band tabellarii munus expleturus, missus est a Martyribus tantus vir Romæ: sed apparet, virum omnium eruditissimum delectum fuisse Legatum, ob quasdam Ecclesie quæstiones. Romanam enim Ecclesiam in ambiguis consulendam esse, innumera quibuscumque sæculis ea de causa missa legationes certo certius manifestant. Illud quoque, quod apud eundem Baronium deinde sequitur, describere hic placet (2); Roma cum ageret, baud moles adificiorum urbem circumeundo contemplatus est, nec otiosus domi resedit; sed Apostolica Ecclesia fidem, ritus, mores, ac disciplinam, quam illi tradidissent Petrus & Paulus Apostolorum Principes, quam diligentissime perferutatus est; hæcque ibi Apostolicas Traditiones integras & illibatas, ut ab Apostolis ipsis traditæ fuerant, vigilantissime custoditas, & integerrime conservatas; adeas, omnes quos scriptis exagitat exinde Hæreticos provocavit. Recte omnino. Nam qui putarunt, Romam antequam veniret, & quando Presbyter adhuc Irenæus erat, scripsisse libros suos adversus Hæreses, Dodwellum, Græbium &c. fuisse refutavit Massuetius, demonstrans; post Romanum iter sanctissimum Martyrem opus illud composuisse. Quam vero præclare de Romana Ecclesia senserit Irenæus, ejusdem verba superior prolata vel sola testari possunt. Atque eodem illo loco successionem Romanorum Pontificum usque ad Eleutherum qui tunc vivebat, ad revincendos sui temporis Hæreticos, solícite & diligenter contextit.*

9. Locum hic non habet sanctissimus Martyr Ignatius (qui aliàs hoc sæculo primo loco recensendus fuisset: mortem enim obiit, ut eruditiores viri conveniunt a. 107.) ; quod de peregrinationibus loquamur quæ sponte susceptæ sunt; ipse vero Romanam ad supplicium abductus. Nec tamen est reticendus omnino. Nam in epistola scripta *πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Ῥωμαίων*, ut Acta loquuntur, idest, *ad Romanam Ecclesiam*, desiderium, eam videndi significat. Scribit enim; *Quandoquidem precatus Deum, obtinui, ut Deo dignos vultus vestros viderem &c.* Præstat etiam epistolæ ipsius inscriptionem totam referre; quam etsi Baronius (3) jampridem dederit, habemus eandem nunc editam sincerissimam ex Colbertino cod. a Ruinartio. *Ignatius qui & Theophorus misericordiam consecuta in magnificentia Patris altissimi, & Jesu Christi filii ejus unici, Ecclesie dilectæ & illuminatæ in*

(1) *Ad a. 179. n. 53.*

(2) *Num. 54.*

(3) *Ad an. 109. n. 13.*

in voluntate ejus qui vult omnia quæ sunt secundum charitatem Jesu Christi Dei nostri; quæ etiam præsidet in loco regionis Romanorum, digna Deo, digna decore, digna quæ beata prædicetur, digna laude, digna quæ voti compos fiat, digne casta, charitate præcellens, Christi & Patris nomine insignita; quam & amplector in nomine Jesu Christi filii Patris; secundum carnem & spiritum conjunctis omni ipsius præcepto, gratia Dei indivisim repletis, & ab omni alieno colore expurgatis, plurimum in Jesu Christo Deo nostro intaminate gaudere. Sed Græca S. Martyris verba, Latina Ruinartii, periti licet interpretis, exprimere non potuerunt. Itaque sunt quæ maxime ad Ecclesiæ Romanæ laudem faciunt τῇ ἡλεημένῃ ἐν μεγαλειότητι Πατρὸς, ἐκκλησίᾳ ἡγαπημένῃ, καὶ πεφωτισμένῃ, ἥτις καὶ προκαθίσταται ἐν τῷ ποταμῷ Ῥωμῶν, ἀξιόθεος, ἀξιοπρεπής, ἀξιομακάριστος, ἀξίεπαινος, ἀξιοκίτευκτος, ἀξιοαἰνός, καὶ προκαθήμενὴ τῆς ἀγάπης, χριστῶνυμος, πατρῶνυμος &c.

10. Atqui jure postulat, ut hic eum quoque comemoremus, Gajus sive Cajus. quem *virum disertissimum* vocat Eusebius (1) ubi ab eo ejus dialogus memoratur (Γαῖος λογιωτάτης ἀνδρὸς διάλογος), Romæ contra Proculum Montanistarum hæreticos propugnatorem habitus seu scriptus; de quo Hieronymus quoque (2) *Gajus sub Zephyrino Romanae urbis Episcopo, idest sub Antonino Severi filio, disputationem adversus Proculum* (ita Latini dicere solent quem Græci *Proclum*) *Montani scitatore* valde insignem habuit, arguens eum temeritatis super nova Prophecia defendenda. In eo dialogo si Valesium audimus (3) cum induceretur Proclus affirmans, in Asia semper extitisse Prophetas, & sua adhuc ætate extare apud Hierapolim sepulcra filiarum Philippi quæ Prophetiæ dono insignes fuerant; huic Gajus reponit, Romæ Petri & Pauli sepulcra Apostolorum extare: quæ Gaii verba retulit Eusebius (4) *Ego vero Apostolorum tropæa possum ostendere. Nam sive in Vaticanum, sive ad Ostiensem viam pergere libet, occurrent tibi tropæa eorum qui Ecclesiam illam fundaverunt.* Atque hoc eodem loco Gajus *vir Ecclesiasticus* (ἐκκλησιαστικός ἀνὴρ Γαῖος) ab Eusebio appellatur; etsi Valesius reddiderit latine *vir Catholicus*: quod nimirum putaverit *Ecclesiastici* nomen hic ea significatione esse, qua opponitur Hæretico; ut sumitur aliquando apud Origenem (5), Cyrillum Hierosolymitanum (6),

(1) Lib. vi. cap. 20.

(2) Cap. 59.

(3) Ad Euseb. l. vi. c. 20.

(4) Lib. ii. cap. 23.

(5) Tom. xvi. explanat. in Jo.

(6) Catech. xv.

Epiphanium (1) &c. Malim tamen alio sensu interpretari, quo Ecclesiasticus a laico homine distinguitur; atque ita eam vocem sumpsere Hieronymus sæpe (2), item Cyrillus (3), Auctor quæstionum Veteris & Novi Testamenti (4), Codex Theodosianus (5) &c. Eusebius ipse non aliter accipere hoc nomen potuit, ubi meminit (6) scriptorum ὁρθόδοξων καὶ ἐκκλησιαστικῶν *Orthodoxorum & Ecclesiasticorum*. Et Cajum quidem Presbyterum fuisse Photius affirmat, qui eum hoc nomine designat (7) *Gaji Presbyteri Romæ commorantis*; immo *ibidem* eum *Presbyterum* appellat *Romanæ Ecclesiæ*, sub Victore & Zephyrino ordinatum τῶν ἑθνῶν ἐπίσκοπον *gentium Episcopum*; ex iis scilicet qui ordinabantur, ut Gentiles in solo barbarico constitutos ad fidem Christi converterent, Ecclesiis in iis fundatis præessent; ubi tamen Fabricius (8) pro ἑθνῶν ἐπίσκοπον legere mavult Ἀθηναίων ἐπίσκοπον *Atheniensium Episcopum*. Cum tamen Eusebius & Hieronymus de ejus Episcopatu hoc & Presbyteratu taceant; ex eo solum quod *vir Ecclesiasticus* dicitur, Clero in gradu aliquo adscriptum fuisse, satius est existimare. Eundem esse qui nominatur in calce epistolæ Smyrnenſium de Polycarpi martyrio, ubi Socrates quidam dicit, ea se transcripsisse ex schedis Gaii; atque hinc domo illum fuisse Corinthium, & cum Irenæo Romam profectum, suspicatus est le Moyne (9); nec alium ab illo esse putavit Caveus, & Ceillier (10). Tillemontio quoque Gajus hic Irenæi esse discipulus visus est (11). Græcum hominem fuisse, qui Græce scripserit adversus Proclum, affirmat Valesius quoque (12), nec abnuat Tillemontius. Quare inter eos accensendus qui ex Oriente Romam peregrinati sunt. Cum vero adversus antiquiores hæreticos quasi tunc recentes scripserit, Cerinthum [ex Eusebio] (13); Artemonem [ex Photio] [ex quo libro historiolum quamdam ab Eusebio prolatam (14) putavit Tillemontius], Valentinianos, teste Tertulliano sive Auctore appendicis ad ejus librum de Præscriptionibus (15); apparet alteri potius sæculo accensendum, quo magnam partem vitæ exegerit, quam ut nonnulli faciunt, tertio.

11. Sæculo III. Roma hospites & peregrinos excepit viros

cxii

- (1) *Hæres. lxx.*
- (2) *Epist. ad Pammach. de opt. gen. interp., Epist. ad Rustic. Præfat. Comment. in Daniel. Apol. II. adv. Rufin. &c.*
- (3) *Catech. xv. 11.*
- (4) *Cap. 121.*
- (5) *L. xx. & xxi. Tit. de Epp. & Cleric.*
- (6) *Lib. v. cap. 27.*
- (7) *Cod. 48.*

- (8) *Tom. v. B. G. pag. 267.*
- (9) *Var. Sacr. pag. 397.*
- (10) *Tom. 2. cap. 25. n. 1.*
- (11) *Tom. 3. pag. 174.*
- (12) *Ad Euf. l. vi. c. 20.*
- (13) *Euseb. l. b. 111. c. 28.*
- (14) *lib. v. c. 28.*
- (15) *Pearf. op. posth. p. 147. Vide Tillemont. not. 7. Tertull.*

eximios Origenem, Tertullianum, Pierium. Origenis Romanum iter, ejusque causa adeo in aperto est, ut nullus dubitationi pateat locus; *Constat*, ait Hieronymus (1) de Origene, *eum, antequam Cæsaream migraret, fuisse Romæ sub Zephyrino Episcopo*. Si cum Tillemontio (2) ponimus, Origenem primo secessisse Cæsaream anno CCXVI., bene Zephyrini tempus convenit juxta rationes nostras ab a. CCI. ad CCXVIII. De tempore & itineris causa ex Origene ipso Eusebius (3); *Adamantius vero [id eum etiam Origeni nomen fuit], Zephyrino per hæc tempora Romanam Ecclesiam gubernante, se in urbem Romam advenisse scribit, cum sibi in votis fuisset, sicut ipsemet alicubi dicit, Romanam Ecclesiam omnium antiquissimam coram videre*. Vellem, extaret ille Origenis locus, cujus sententiam hic Eusebius protulit; ut quam laudem Romanæ Ecclesiæ tribuit, plane cognosceremus. Nam antiquitate quidem ceteris omnibus anteferre non potuit qui non ignoraret, antiquitate huic præstare Hierosolymitanam, Antiochenam, atque alias fortasse plures. Cur ergo hanc potissimum videre voluit? Quam esse propriam & singularem ejus laudem existimemus quæ ad Romanum iter Origenem suscipiendum excitaret? Omnino credo *potiorem* ejus *principalitatem* quam Irenæus vocavit, & de qua illa sunt Cypriani (4); *navigare audent, & ad Petri Cathedram, atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas Sacerdotalis exorta est, a Schismaticis & prophanis litteras ferre*. Quid enim hanc ei non tribueret qui ejus auctorem Petrum appellat (5) *magnum Ecclesiæ fundamentum & petram solidissimam super quam Christus fundavit Ecclesiam*: ex quo quidem verissimo & magnificentissimo Petri præconio, in singularem quoque Ecclesiam Romanam quam fundavit, eximium decus & dignitas supra ceteras redundat. Neque hoc uno illo in loco & semel Origenes facit, sed in pluribus aliis & uno illi proximo quem modo protulimus, apud Eusebium ipsum (6): quæ loca Cl. Huetius accurate indicavit (7); qui alium quoque addere debuerat, qui ex Hieronymi versione (8) sic habet, in illud *Potentes potenter tormenta patientur; Plus a me exigitur, quam a Diacono, plus a Diacono quam a laico: qui vero totius Ecclesiæ arcem obtinet, pro omni Ecclesia reddet rationem*. Quamquam Huetius [cui fidem habuit Maurinus Origenis editor (9)] postremis verbis metropolitam quemlibet intelligere maluit, & Hieronymum reprehendit, quasi detorquere ad solum Romanum

(1) *In Catal. cap. 34.*

(2) *not. 14. in Orig.*

(3) *Lib. vi. c. 14.*

(4) *Epist. 55. pag. 86. edit. Paris. Baluz.*

(5) *Comments. in Exod. Hom. v. n. 4.*

(6) *Lib. vi. cap. 25. edit. Vales. c. 22.*

Christ. (7) Observ. pag. 45.

(8) *Hom. vii. tom. v. opp. Hieron. ex recens. Vallars. col. 810.*

(9) *Tom. 111. opp. Orig. pag. 189.*

num Pontificem voluerit, quod metropolitatum omnium est commune. Sed quid aliud est, aut minus Græcorum verborum intelligentem, aut assentatorem facere doctissimum sanctissimumque hominem Hieronymum? Quid est in Græcis quod non optime Hieronymianæ interpretationi respondeat? οὐδὲ τῶν πάντων ἡμῶν ἐγκεχειρισμένος ἀρχὴν αὐτὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἐπὶ πλεον ἀπαιτεῖται. Quamobrem ceteris locis de Petri & Romani Pontificis suprema dignitate atque auctoritate addatur hic quoque. Nostro vero illo loco quem ex Eusebio protulimus, Ecclesiæ Romanæ, ut dicebam, potiorum principitatem explicari omnino censeo, etsi relatis ab Ecclesiastico Historico verbis ipsis insistamus: non enim aliud velle censendum est nomen quod posuit τὴν ἀρχαιοτάτην, ut ut, non modo Christophorus & Valesius, sed Rufinus quoque per vocem *antiquissimam* extulerit; atque etiam vetus Irenæi interpres: nec mirum est atque novum, voculam unam quandoque eruditissimos etiam homines non accurate explicare. Helychius profecto diligentissimus verborum interpres, præter significationem quam huic voci subiecit παλαιὰν atque alias, adjicit & πρῶτον; quam expositionem ita esse accipiendam uti volumus (non ut novissimus editor contendit τὸ ἐξ ἀρχῆς) ostendit significatio alia, quando eadem vox ad sænus sive debitum refertur, juxta quam ἀρχαῖον dicitur τὸ κεφάλαιον ὀφειλῆς *debiti caput*, & præcipuum, sive fors, ut explicat peritissimus istarum rerum Eustathius (1). Præter hoc iter Romani Origenis sub Zephyrino, alterum suscepisse evocatum a Fabiano Pontifice, Baronius (2) credidit. Cum enim, etsi diu repugnasset, tamen aliquando consensisset, ut scripta quædam sua emanarent in vulgus, & inventa sint quædam in illis quæ reprehenderentur; emendare vero illa aut non ita facile posset, aut nollet Origenes; hoc consilii cœpit quæ famæ suæ confunderet, ut professionem Fidei mitteret ad Romanum Pontificem, quam apologiæ pro Origene Eusebius inseruit, operi nimirum quod excidit: itaque nec apologiam Origenis nunc habemus. Atque hæcenus Baronii narratio a nemine repudiatur. Dixit enim quæ ex Eusebio constant (3). Sed cum nihil præterea Eusebius addat; cetera reticuisse illum pro suo in Origenem studio, Baronius existimavit, quod sibi proposuisset ea tantum asserere, quæ commendare Origenem possunt. Addit ergo Baronius; cum Origenis apologia recepta a Pontifice non esset, aut ei non satisfacisset, evocatum Origenem

(1) *Ad Iliad. l. 14. v. 161. pag. 458. edit. Rom.*

(2) *Ad a. 248. n. 2.*

(3) *Lib. vi. c. 14.*

nem Romam ad causam dicendam & se purgandum; & quidem sub Philippis; quo tempore a Plotino, & Longino Origenis mentio fit. Verum Origeum sub Zephyrino semel venisse Romam, *certissimum* esse affirmavit Huetius (1); & alterum hoc iter repudiant pariter Valesius (2), Pagius (3) & ceteri recentiores Critici; Origenem vero Plotini & Longini, alium hominem ab Origene hoc nostro esse, arbitrantur. Equidem existimabam olim, Baronii sententiam defendi posse, & novum Origenem istum ex iis esse qui consisteri prorsus sunt, de quorum pluribus Fabricius (4); cum viderem alios qui memorantur, longe posterioris esse ætatis, ut Origenem monachum Antonii discipulum apud Sozomenum (5), & Palladium, ubi de Pambone (6), Origenem ad quem S. Nili epistola (7) &c., quemadmodum Adamantium alium sæculi IV. scriptorem extitisse probat Tillemontius (8). Sed me convicit quod Porphyrius (9) de Origene hoc altero habet apud Fabricium (10), ubi inter cetera scribit, Origenem hunc nihil scripsisse præter librum de *Demonibus*, & alium sub Gallienco ὅτι μόνος ποιητῆς ὁ βασιλεὺς *Regem solum Effectorem esse*. Itaque in Valesii & ceterorum sententiam venio, semel Origenem venisse Romam, sive a. 211. quod Ceillier affirmavit (11), sive anno incerto, ut Valesius (12), & Pagius (13); & alium illum Plotini, ab Origene de quo dicimus esse: neque enim hujus notissimi libri & tam multi, qui per omnes terras circumferebantur atque avide legebantur, ignoti Porphyrio esse potuere. Unum etiam Origenis iter Romam sub Zephyrino fuisse, concedo. Sed nihil hoc nobis, & dignitati Romani Pontificis, quam ex alio hoc Origenis facto colligebamus, nocet; cum nihilominus certum sit, idque Huetius (14) & ceteri concedunt, ad se defendendum Origenem apologiam suam seu Fidei professionem Romam ad Fabianum Pontificem misisse; quamquam quid ea factum sit, & utrum accepta sit aut a Fabiano rejecta nesciamus.

12. Tertullianum Afrum venisse Romam; ipsemet testis est, scribens (15). *Gemmarum quoque nobilitatem vidimus Roma, de fastidio Parthorum & Medorum, ceterorumque Gentilium suorum coram matronis erubescens*. Ab Eusebio (16) idem vocatur ex

C

Scri-

(1) *Origenian. lib. 1. cap. 11. n. 1.*(2) *Ad Euseb. lib. vi. cap. 14.*(3) *Ad a. 248. n. 5.*(4) *Bibl. Gr. Tom. v. pag. 213.*(5) *Lib. vi. cap. 30.*(6) *Hist. Lauf.*(7) *Lib. 111. Epist. 280.*(8) *Not. 13. in Orig.*(9) *Vit. Plotin. cap. 3. § 20.*(10) *Bibl. Gr. Tom. 4. part. 2. pag. 97.*(11) *Tom. 2. cap. 38. n. 7.*(12) *Ad lib. vi. Euseb. c. 14.*(13) *Ad a. 215.*(14) *Orig. l. c. 111. n. 12.*(15) *Lib. 1. de cult. femin. cap. 6.*(16) *lib. 11. cap. 2.*

Scriptoribus unus τῶν μάλιστα ἐπὶ Ρώμης λαμπρῶν : ex quibus verbis , ut Valesius ait , colligere quis posset , Romæ eum vixisse , & Romanorum nobilioribus viris accensum ; quod ita ea verba sonent . Ipse tamen vertit Valesius *inter Latinos Scriptores celeberrimus* , non absimili modo ac Rufinus verterat *Inter nostros Scriptores admodum clarus* . Cur ita verterit , causam dat Valesius ; quod soleat Eusebius *Romanorum* vocabulo designare non ipsos Romanæ urbis indigenas ac cives , sed Latinos omnes atque Occidentales . Et revera quod idem Eusebius (1) , de epistola Pauli ad Hebræos loquens , meminerit τῆς Ρωμαίων Ἐκκλησίας , Rufinus vertit *apud Latinos* . Sed puto omnino , a diuturna comoratione Romana , illo nomine appellatum Tertullianum , quod etiam alibi Eusebius facit (2) , ubi locum allegat ex ejus Apologetico , quo (3) , de primo Christianæ Religionis persecutore loquitur , & Romanos provocat ad eorum Commentarios , τέτυκται δὲ , ait Eusebius , πάλιν ὁ Ρωμαῖος Τερτυλλιανὸς ὡδέπως λέγων μνημονεύει : quæ verba sic interpretatus est Christophorus (4) : *cujus Tertullianus latinus Scriptor sic fere facit mentionem* ; Rufinus (5) ; *Tertullianus vir Scriptorum nobilissimus* : Valesius Tertullianum simpliciter appellavit ; vocem ὁ Ρωμαῖος interpretari noluit . Exactius omnino Jo. Langus & Fronto Ducæus in Nicephoro qui (6) Eusebii hunc locum descripsit *Tertullianus Romanus Scriptor* . Et profecto , cum Eusebius rerum quas narrabat fidem facere vellet [itaque *ibidem* multos ait fuisse qui Neronis facta descripserint , ex quibus qui volet rerum veritatem intelligere possit] Romanum dicere Tertullianum debebat , ut ex ejus diuturna commoratione , rerum & Scriptorum peritissimum esse Auctorem ostenderet , cui fidem habere oporteret . Itaque bene Tillemontius (7) ejus loci Valesii interpretationem repudiat ; & fatetur (8) communem magis esse eruditorem sententiam , Romæ ferme continuo vixisse Tertullianum . Idem elici etiam potest [quod vidit Tillemontius idem (9) ,] ex eo quod S. Hieronymus (10) narrat ; *Invidia possea , & contumeliis Clericorum Romanæ Ecclesiæ ad Montani dogma delapsus est* : non enim hoc convenire videtur , nisi in hominem , qui Romæ assidue ferme degens , & scientiæ fama notissimus , invidiam & æmulationem Clericorum illorum excitaret . In quam rem valet illud Paulini (11) . *Multa sunt , quæ ad nos in-*

(1) *Lib. II. c. 3.*(2) *Lib. I. cap. 25.*(3) *Cap. v.*(4) *Lib. I. Euseb. cap. 24.*(5) *Lib. I. cap. 24.*(6) *Lib. I. cap. 37.*(7) *Tom. 3. not. I. in Tertull.*(8) *Tertull. ad I.*(9) *Not. I. in Tert. (10) Catal. cap. 53.*(11) *Ep. v. n. 13. ex recens. Murat.*

vitare te & de patria parumper debeant sevocare; præ ceteris amor pacis & zeli fuga, qui maxime conspectu aut vicinia amula conversationis accenditur. Denique a nobis Roma zelotyporum incendia Clericorum longinquitas Urbis extinguit... quia per absentiam inde nostram, quasi subducto fomite, segnis odiorum flammis frigescit. Romam tamen Tertullianum austerum hominem, & rigidioris vitæ atque paupertatis amicum (quæ cum in aliis quoque omnibus plus iusto inesse debere contenderet, extra Ecclesiæ orbitam abductus est) non credo Urbis dignitatem & opulentiam advocasse Romam, sed Ecclesiæ ipsius majestatem atque auctoritatem, de qua illa ejus sunt (1) adversus Hæreticos pugnantis; *Habes Romam, unde quoque nobis auctoritas præsto est*... Videamus quid dixerit, quid docnerit, quid cum Africanis quoque Ecclesiis contexerit; ubi etiam *Statu felicem Ecclesiam vocat, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt* (2) in qua sententia utinam permanisset, nec ad Montani castra transfugisset.

13. Plerum hic nominamus, quem antiqui Codd. [de quibus Sollerius (3), & Cl. Dominicus Georgius (4)] *Hierium* appellant; quos omnes mendosos cum Thoma Cacciaro (5) dicere duorum duntaxat Vaticanorum codd. auctoritate, reformidamus. Hunc inter singulares atque eximios viros *Alexandrina urbis Presbyterum*, spontanea paupertate & philosophicis disciplinis illustrem, in sacrarum litterarum meditatione atque expositione, & in Ecclesiasticis concionibus apprime exercitatum, describit Eusebius (6). Photius qui libros ejus xi. recenset (7) vocat Pamphili Martyris ὁφρηγῆτην τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεματικῶν: quæ verba non aliter ac de eo, qui Magister Pamphili in Ecclesiasticis disciplinis fuerit, nos sinit interpretari Photius idem, a quo antea (8) cum de Pamphilo loqueretur Παμφίλῳ διδάσκαλῳ Pamphili Magister diserte appellatur. Adit Photius (9), ipsum quoque rexisse Alexandrinam scholam: quare ut ei locus detur inter ceteros qui ea ætate commemorantur scholæ ejusdem magistri, sollicitè pugnat Caveus. De laudibus ejusdem, sed ferme Eusebii verbis, Nicephorus (10), & ex his Baronius (11). Sed maxime audiendus Hieronymus (12): *Pierius*, inquit *Alexandrina*

C 2

Ec-

(1) *De Præscript. cap. 36.*(2) *Statu felix Ecclesia*... ubi Petrus passioni Dominicæ ætenuatur, ubi Paulus Joannis exitu coronatur, ubi Apostolus Joannes, posteaquam in oleum ignem demersus, nihil passus est, in insulam relegatur.(3) *Ad Usuard. d. 4. Nov.*(4) *Ad Adon. d. 4. Nov.*(5) *Ad Rufin. pag. 455.*(6) *Lib. vii. cap. 32.*(7) *Cod. 119.*(8) *Cod. 118.*(9) *Cod. 119.*(10) *Lib. vi. cap. 35.*(11) *Ad a. 285. n. 16.*(12) *Catal. c. 76.*

Ecclesia Presbyter sub Caro & Diocletiano Principibus, eo tempore quo eam Ecclesiam Theonas Episcopus regebat, florentissime docuit populos, & in tantam sermonis diversorumque Tractatum, qui usque hodie extant, venit elegantiam, ut Origenes junior vocaretur. Constat, hunc miræ ἀσκήσιος & appetitorem voluntaria paupertatis fuisse, scientissimum Dialectica & Rhetorica artis, & post persecutionem, omne vita sua tempus Romæ versatum. Postremis his verbis contradicere Photius videtur, qui (1) Pierium martyrium obiisse dicit cum fratre Isidoro, idque Alexandriæ: Alexandriæ quoque extare Ecclesiam ei dedicatam affirmat, cujus mentionem iniicere Epiphanius putatur (2). Alexandriæ quoque diem ejus festum assignat Ado & Ufuardus: qui nullam martyrii nec Romanæ commorationis mentione facta, quiescisse cum Philippi Imperatoris tempore dicunt: ut pariter in Maurolici & Molani martyrologiis legitur. Ex Hieronymo tamen in Martyrologium Romanum a. 1583. (3) [quod Baronius retinuit] translatus illud est, post persecutionem omne vitæ suæ tempus Pierium Romæ versatum, ibique in pace quiescisse. Nec vero sine tabulis & certis monumentis id Hieronymus affirmasse dicendus est: & si in certamen veniat Hieronymi auctoritas cum auctoritate Photii, quis erit qui sanctissimi Doctoris potius, quam sequioris ævi Scriptoris & Romanæ Ecclesiæ perpetui hostis valere non debere concedat? Itaque miror Ceillierium (4) utramque veluti opinionem æquiparare: nec vero debuerat aut Caveus, aut Fabricius (5) de Pierio agentes, a Photio traditum Pierii martyrium asserere, illud aliud Hieronymi omnino præterire. Sapientior atque æquior Tillemontius fuit, qui Hieronymo fidem habere voluit (6), atque observavit etiam, Photium ipsum alibi de Pierii martyrio subdubitasse. Hunc ergo nos inter veteres Christianos qui III. sæculo Romam peregrinati sunt inducamus. Causam cur Romam se contulerit, facile est conjicere, cum finita persecutione venerit; non metu ejus quæ Alexandriæ maxime sæviit sub Diocletiano, [quam ætatem Pierio Hieronymus assignat] fecisse, Sed Ecclesiæ ipsius Romanæ dignitate & loci sanctitate perductum.

14. Hos five alios qui maxime Fidem suam probatam velent, hanc etiam arbitramur habuisse causam peregrinandi Romanam,

(1) *Ord.* 118. & 119.

(2) *Her.* LXIX. n. 2.

(3) Editum extat Romæ ex typogr. Dominici Basse: quod cum Valesius non vidisset, affirmavit Diss. de Martyr. Rom. nullum extitisse Martyrologium

Romanum hoc titulo ante illud quod vulgatum est sub Xysto V. & Baronii notationibus illustratum.

(4) *Tom.* 3. cap. 21. n. 6.

(5) *T. v. de scrip. deperd.* l. 111. c. 277.

(6) *Tom.* 4. pag. 583.

nam; ut communionis cum Romano Pontifice testimonium adipiscerentur. Fecisse hoc Catholicos, dubitare non possumus, quod ad occultandos sive tuendos errores suos, fecisse hæreticos omnino scimus. Horum antiquissimos & ferme omnes venisse Romam Baronius animadvertit (1); licuisse vero Valentino & Marcioni eam suffurari, alteri se in urbem ex Ponto, alteri ex Ægypto inferenti, ex veteri auctore appendicis de præscriptionibus (2) liquet; qui tamen paullo post deprehensi & reiecti sunt. Ex Irenæo etiam habemus venisse Romam Cerdonem, & de Gnosticorum sæce Marcellinam, *qua multos exterminavit*. Sæculo pariter II. Montanus, Florianus Blastus, alique ex Cataphrygarum grege, ut ex Claudio Apollinari Episcopo Hierapolitano refert Eusebius (3), ab Apollonio Ephesino Antistite, & Asiæ, Phrygiæque Synodis damnati, cum se Romam contulissent, furripere communicatorias, seu irenicas litteras, quæ, docente Praxeas, eorum nefariorum hominum quam pestilens esset doctrina, revocatae sunt, ut ex Tertulliano (4) adversus Praxeam colligitur. De Privato Lambesitano in Africa Episcopo, quod ad Fabianum eadem de causa accesserit, & post Fabiani mortem Romam miserit cohortis suæ vexilliferum, ex epistola Cleri Romani ad S. Cyprianum habemus. Et vero per hos omnes id tentavit qui ab Athanasio aliisque PP. hæresum auctor appellatur Diabolus, ut Romanam Ecclesiam hæresum labe, a qua nunquam infectam Rufinus fuisse testatur (5), macularet: simili plane modo, ac per Novatum, qui schisma in Carthaginensi Ecclesia adversus S. Cyprianum conciverat, Romam veniens, ut se purgaret, cum Novatianum invenisset hominem incendio excitando aptissimum fomitem, adversus S. Cornelium novum schisma conflagavit. Fuisse has veras appellationes, de quibus postea dicemus multis argumentis pugnant viri docti; quales etiam credunt extitisse Felicissimi, qui aliorum quinque Presbyterorum nomine a S. Cypriano damnatorum Romam venit: De quibus extat celebris ille Cypriani locus (6); *Navigare audent, & ad Petri Cathedralam atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas Sacerdotalis exorta est a schismaticis, & profanis litteras ferre, nec cogitare, eas esse Romanos, ad quas perfidia habere non possit accessum*. De Donatistis notum est, ideo eos Romam venisse, ut in Religionis arcem factionem suam immitterent. Quare apud Optatum (7) gloriati sunt, *se habere in urbe partem aliquam*. Sed horum Epi-

(1) *Ad a. 167. n. 4.* (2) *Cap. 30.*(3) *Lib. v. c. 15. & 18.*(4) *Lib. 1. cap. 4.*(5) *De Symbol.*(6) *Epist. 49.*(7) *Lib. 1. n. 4.*

Episcopum Macrobiū revincit Optatus; *quod Cathedram Petri neque oculis umquam noverit, & ad ejus memoriam non accesserit, quasi schismaticus contra Apostolum faciens, qui ait; Memoriis sanctorum communicantes*. Subdit etiam; *ecce praesentes sunt ibi Memoria Apostolorum: dicite, si ad has ingredi potuit, aut obtulit illic, ubi sanctorum memorias esse constet*. Hinc liquet, Catholicæ communionis argumentum fuisse accessum ad Memorias Apostolorum: ac præterea illud, quod Albaspinacus adnotavit (1) fuisse Optati tempore Petri & Pauli corpora ad cultum & venerationem proposita, atque eis *Memorias*, idest sacras ædes constructas.

15. Tertio hoc eodem sæculo *orationis causa*, idest cultus præstandi Principum Apostolorum memoriis Romanas peregrinationes fulceptas narrant vetera sanctorum Acta & probata Martyrologia. Romanum Martyrologium (2) memorat S. Maurum, qui ex Africa veniens ad sepulcra Apostolorum sub Numeriano Imperatore, & Celerino urbis Praefecto agonizavit. Baronius Beda Papebrochii, Ado, Usuardus (3) habent Mariū & Martham conjugem, filiosque Audifacem, & Abachum nobiles Persas, & illustres martyres, qui Roman temporibus Claudii Principis ad orationem venerant. Sunt quibus Acta eorum displicent; & aliqua inesse mendosa non repugnat Baronius. Sed historiae fundum satis esse verum existimavit eruditus criticus Sollierius (4), ita ut de eorum martyrio & Romana peregrinatione dubitare non liceat. Itaque bene ceteris accensuit Baronius (5). Et profecto in vetustissimo Antiphonario a Card. Thommasio edito (6) diserte ea significatur, ubi habetur, *Responderunt Marius & Martha dicentes: Nos Servos & Apostolos ejus venimus exorare*. De his etiam Eminentissimus Antonellus ad *Missale vetus Lateranense*. (7) Romanum Martyrologium nobis offerunt (8) Paternum Martyrē, qui Alexandria Romam veniens ad Apostolorum Memorias a Tribuno comprehensus in vinculis exspiravit. De quo Guillelmus Cuperus Bollandianus (9). Celebriores Martyres Zoas, & Tranquillinus. Prima ab Adone (10) dicitur uxor B. Nicostrati, quæ, inquit, dum ad confessionem B. Petri Apostoli oraret, a Paganis arctata, ducta est ad patronum regionis Naumachiae; ac deinde septimo die post tormenta plura tolerata, martyrium consum-

(1) *Ad loc. Optat.*

(2) *Ad d. 22. Novembr. in notat. ad Mart. C ad a. 284. n. 8.*

(3) *Ad d. 19. vel 20. Jan.*

(4) *Ad Usuard.*

(5) *Ad a. 69. n. 21.*

(6) *Tom. xv. Opp. Card. Thomaf. p. 60.*

(7) *Pag. 173.*

(8) *Ad d. 21. Aug.*

(9) *Tom. xv. Ab. Aug. p. 402.*

(10) *In Martyr. ad d. 5. Jul. 263.*